Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi
Journal of Academic Language and Literature
Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2021

Durmuş ONGUN

Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi / Türkiye
durmus.ongun@kocaeli.edu.tr

https://orcid.org/0000-0002-6285-5077

Metinlerarasılık Bağlamında Enis Akın'ın *Dağdaki Emirler*'ine Bakış

Overvıew Of Enis Akın's Dağdaki Emirler In The Context Of Intertextuality

Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 17.06.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 17.06.2021
Yayım Tarihi/Published: 30.08.2021

Atıf/Citation
ONGUN, D. (2021). Metinlerarasılık Bağlamında Enis Akın'ın Dağdaki Emirler'ine Bakış. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, *5* (2), 792-804. https://doi.org/10.34083/akaded.938316

ONGUN, D. (2021). Overvıew Of Enis Akın's Dağdaki Emirler In The Context Of Intertextuality. *Journal of Academic Language and Literature*, *5* (2), 792-804. https://doi.org/10.34083/akaded.938316

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bir metnin doğrudan ya da dolaylı olarak başka metinlerle kurduğu benzerlik, yakınlık, zıtlık, alıntı gibi farklı ilişkiler esasına dayanan metinlerarasılık kavramı postmodernist edebiyatın önemli unsurlarından biridir. Terimsel anlamda ilk olarak 1960'lı yıllarda Julia Kristeva tarafından kullanılsa da metinlerarasılığın kullanım geçmişi oldukça eskidir. Çünkü La Bruyere'nin "Her şey daha önce söylenmiştir." ve "Yedi bin yıldır insanlar vardırlar ve düşünmektedirler." sözlerinin işaret ettiği gibi temelde her metnin daha önce inşa edilmiş büyük metinlerin bir parçası olduğu bilinmektedir. Ancak bu parçaların arasındaki ilişkileri çözmek ve analiz etmek okurun kültürel birikimi ile paralel olarak değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla metinlerarası ilişkinin çözümleyicisi olarak okur; yazar, metin, okur üçlüsünden metinlerarasılık kuramının en aktif tarafıdır. Enis Akın, *Dağdaki Emirler* adlı eserindeki şiirlerde kutsal kitaplarla, dinî kıssalarla, şairlerle, haber metinleriyle ve ideolojik söylemlerle geniş bir metinlerarasılık ağı kurmuştur. Metinlerarasılığın kuruluş biçimine bağlı olarak farklı yöntemleri vardır. Bu yöntemlerden gönderge, anıştırma (kapalı metinlerarası ilişki), parodi, pastiş (açık metinlerarası ilişki) eserde kullanılan başlıca tekniklerdir.

Anahtar Kelimeler: Enis Akın, metinlerarasılık, parodi, pastiş, anıştırma.

Abstract

The concept of intertextuality, which is based on the different relations such as similarity, closeness, contrast, and quotation, which a text establishes directly or indirectly with other texts, is one of the most important elements of postmodernist literature. Although it was first used by Julia Kristeva as a literary critical term in the 1960s, the awareness of intertextual relationships is quite old. Because it is known that basically every text is part of the construction of a great text as La Bruyere's pointed out "Everything has been said before" and "For seven thousand years people have existed and they have been thinking." However, resolving and analyzing the relationships between these parts varies in parallel with the cultural background of the reader. Therefore, the reader as the analyzer of the intertextual relationships is the most active part of the theory of intertextuality among the trio of writer, text, and reader. Enis Akın has established a wide network of intertextuality in the poems in his work Dağdaki Emirler with holy books, religious stories, poets, news texts and ideological discourses. There are different methods of intertextuality depending on the form of its construction. Among these methods, reference, allusion (closed intertextual relationship), parody and pastiche (opened intertextual relationship) are the main techniques used in this work.

Keywords: *Enis Akın, intertextuality, parody, pastiche, allusion.*

Giriş

Metinlerarası ilişkiler kavramı, bazı yazınsal metinlerin diğer anlatılarla benzerlik, yakınlık ya da zıtlık gibi durumlar oluşturduğu fikrinden doğar. Birçok metin doğrudan ya da dolaylı olarak başka metinlere göndermelerde bulunabilir. Metinlerarası ilişki yalnızca gerekli görülen kültürel bir birliktelik ve alıntı yapma üzerine kurulmaz. Bir metnin daha önce kaleme alınan metinlerin dokusu içine girmesi bazen içeriğinin bu kültürel, yazınsal ya da tarihsel yaklaşımlardan alındığını gösterir. Her yapıt bu yönüyle yeniliğine veya özgünlüğüne karşın başka yapıtlarla benzeşme ya da yansıma ilişkisi içine girer (Kıran, 2007, s. 359-363).

Rus Biçimcileri, metinlerarasılık kavramını bir terim olarak kullanmaksızın, eserlerde kullanılan yeni biçimlerin yerini aldıkları eski biçimlerin kullanıldığı diğer eserlerle karşılaştırılarak anlaşılabileceğini benimseyen, dolayısıyla metinlerarasılığı dolaylı yoldan kabul eden ilk teorisyenlerdir (Aktulum, 2000, s. 21). Bir terim olarak ele alan ilk isim ise Julia Kristeva'dır. Kristeva, postmodern eleştiri alanında bir metnin başka metinlerle sürekli ilişki hâlinde olduğundan kendinden önceki metinlerden çeşitli yönlerden izler taşıyabileceğine ve farklı söylemlere de açık olduğundan çokseslilik yarattığını göstermek amacıyla "metinlerarasılık" kavramını ortaya atar (Aktulum, 2000, s. 21). La Bruyere'nin *"Her şey daha önce söylenmiştir.", "Yedi bin yıldır insanlar vardırlar ve düşünmektedirler."* sözlerine dayanarak da yazının sürekli aynı içeriği merkeze aldığını söylemek mümkündür (Aktulum, 2000, s. 18). Bu görüşlerden hareketle denilebilir ki temelde her metin, metinlerarasılık oluşturan bütün bir metinler zincirinin parçasıdır.

Bir metnin bir başka metne öykünmesi veya göndermede bulunması bir önceki metin ve sonraki metin olarak nitelendirilebilecek iki metnin varlığını zorunlu kılar. Sonraki metnin önceki metin ile kurduğu ilişki metinlerarasılığın yöntemini belirler. Genette'nin *"biçimsel olarak ve çoğu zaman, bir metnin başka bir metindeki somut varlığı"* biçimindeki tanımından hareketle iki tip metinlerarası ilişkiden söz edilebilir. Aktulum bunları "ortakbirliktelik ilişkisi"ne dayanan metinlerarası ilişkiler ve "türev ilişkisi"ne dayanan metinlerarası ilişkiler olarak iki gruba ayırır. Yazar farklı metinlerarası yöntemleri açık ve kapalı olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Biçimsel ipuçlarından hareketle de çözmesi daha kolay olan alıntı ve gönderge açık; okuyucunun bireysel çabasına, kültürel birikimine göre keşfi kolaylaşabilen/zorlaşabilen gizli alıntı ve anıştırma kapalı metinlerarası ilişkiler; alaycı dönüştürüm, parodi ve pastiş ise türev ilişkisine dayanan açık metinlerarası biçimler olarak sayılabilir (Aktulum, 2000, s. 93).

Enis Akın'ın *Dağdaki Emirler* adlı eserindeki şiirler, kutsal metinlerden gazete haberlerine, dinî kıssalardan halk hikâyelerine, şairlerden tarihî kişilere kadar farklı alanlarla, şahsiyetlerle ve yapıtlarla kurduğu ilişki dolayısıyla zengin bir metinlerarasılık örneği sunar. Farklı kültürel alanlardaki yapıtlara göndermelerde

bulunulan eserin meydana gelmesinde adından son dizeye kadar metinlerarası ilişkilerin payı oldukça fazladır.

1. Enis Akın[1] ve Şiir Dünyası

Akın'ın yayımlanan ilk şiiri 1988'de *Edebiyat Dostları* dergisinin 11. sayısında çıkan "Bir Boşanma İlanı"dır. Şair o tarihten itibaren *Adam Öykü, Adam Sanat, Akşam Kitap, Araf, Atlılar, Beyazmanto, Birikim, Edebiyat ve Eleştiri, Edebiyat Dostları, Edebiyat Eleştiri, Defter, Duvar, Hece, Heves, Karagöz, Karayazı, Kitap-lık, Natama, Öküz, Öteki-siz, Varlık, Virgül, Yasakmeyve* gibi dergilerde ve fanzinlerde şiir, yazı, çeviri gibi eserlerini yayımlar. İlk şiir kitabı *Hiç Ama Birini* 1989 yılında Edebiyat Dostları yayınlarından çıkar. Kemal Durmaz, bu kitap hakkında kaleme aldığı "Enis Akın'ın Şiirinde Devrimci Biçimin Kırılgan Uçları" adlı yazısında Akın'ın aşırı uç noktaya vardığını ve bu durumun onun şiirinde bir zenginlik olarak açığa çıktığını belirtir. Bu zenginliğin başında onun dile yaklaşım biçimi gelir. Akın, konuşma dilinin sınırlarına değmediği gibi şiir dilinin de ötesinde bir dil dünyası kurar:

> *"Çoğu yerde bilebildiği yazı dilinin sınırlarına sığamayan Enis Akın, yine aynı külhanilikle görsel-işitsel bir kurguyu zorluyor. Görüntü ve ses, dilinin yani intellect'inin yetmediği yerde başvurduğu bir ilişki şeklidir kenar mahalleli külhaninin. Resmin ve sesin, şiddetin bir dili olarak kendisini duyurduğu yerler, Enis Akın'ın "gençliğinin" de kendisini en fazla duyurduğu yerler oluyor. Şiir artık burada adeta sözden kopmaya, görsel-işitsel bir illüzyona yapışmaya çalışan "concrete" bir şekle doğru çırpınıyor"* (Durmaz, 1989, s. 7).

Şairin ilk eserinde görünen bu yönelim, şiir serüveni boyunca farklı yönlerde gelişerek devam eder. Durmaz'ın ifadesiyle "aşırılık" Enis Akın'ın da kabul ettiği bir durumdur. *"1987'de Edebiyat Dostları'na verdiği mülakatta "Cemal Süreya "Türk şiirinin yeni bir aşırılığa ihtiyacı var" derken neyin sözünü ediyorsa, onu yürekten almış birisiyim."* (Ünal, 2008) diyen şairin "şiir dilinin ötesinde bir dil dünyası kurması", "şiir olmayan şeyleri şiire katması", "deneysel, görsel bir takım arayışlara yönelmesi", "alışılmış bir şiir estetiğinin dışına çıkması" bu aşırılığı ortaya koyan eylemlerdir. Ancak söz konusu bu aşırılık, dilin anlamsızlaştırılması anlamına gelmez. Anlam, yerleşik dil kalıplarının kırılması, "dilin çağrışıma açılmasındaki

[1] Enis Akın 9 Eylül 1964 yılında Adile Müjgân Hanım ve Cengiz Akın çiftinin oğlu olarak İstanbul Laleli'de dünyaya gelir. Asıl adı İbrahim Enis Akın'dır. Şair ilk ve ortaöğrenimini burada tamamladıktan sonra 1983'te İstanbul Erkek Lisesini bitirir. Ardından İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Elektronik Fakültesinden mezun olur. Teknik tercümanlık, metin yazarlığı, programcılık gibi alanlarda çalışır. 2013 yılından bu yana *Natama* dergisini çıkaranlar arasında yer alan şair aynı zamanda Natama Yayınlarının editörlüğünü yürütmektedir. Uluslararası PEN üyesi olan şair, İstanbul'da çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Yalçın, Murat (Ed.) (2010). Akın, Enis. *Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi*. 3. bs. Yapı Kredi Yayınları; Koyuncu, İsa (2019). *Enis Akın.* Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/enis-akin.

konforculuğun karşısına yerleşen tavırda" ortaya çıkar. Okurun, dili "kusurlu" yanlarıyla keşfetmesi beklenir. Dolayısıyla alışılmış algının deforme edilmesine yönelik zorunluluk, zihin konforunun bozulması anlamına geldiğinden okur ile dil mücadele içinde kalır (Kara, 2019, s. 92-93).

Enis Akın'ın poetik evrenini daha iyi kavrayabilmek için "Kekeme Türk Şiiri"nden de bahsetmek gerekir. Akın, ilk olarak 2001 yılında yayımladığı "Orhan Veli'den İsmet Özel'e Bir Erdem Olarak Kekeme Büyük Türk Şiiri" adlı yazısında kekemelik kelimesiyle kastını bazı şairler üzerinden örneklendirerek anlatır. *"Reklâmcılığın, tüccarlığın alıp başını gittiği, iletişimin her şeyi kusursuzlaştırmaya yeltendiği bir dünyada kekemeliğin bir erdem olduğunu"* iddia eder şair. Dil sürçmeleri, kelimelerin yanlış yerlerde kullanılması, konuşurken yapılan bazı yanlışlar, "kusursuzlaştırma kompleks"ine karşı iç benliğimizin tek dilidir (Akın, 2019, s. 24). Teknik anlamda ise "kekeme şiir" ile kastını şöyle aktarır:

> *"(…) iki şey kastediyorum kekeme şiirden. Birincisi, bu yolu bilerek seçmiş şiir yazarlarının dili kasıtlı bir biçimde deforme ederek, esneterek yazdıkları deneyci şiirlerdir. Kekeme şiir, zor şiirdir, şiir yazarının hayatından çıkarttığı bir sebepten yazılmış şiirdir. Kekeme şiirde "iyi şair" sayılmanın gereği olan "verili saygınlık kalıplarının" kırılması gibi bir aykırılık söz konusudur. İkincisi, hayattaki bir tutukluğu, bir sakatlığı, bir "endişe"yi aktarmak için kurulmuş şiirlerdir."* (Akın, 2019, s. 23).

Yukarıda bahsedilen "şiir olmayan şeylerin şiire dâhil edilmesi", "deneysel, görsel bir takım arayışlar", "okur ve dil ilişkisi", "dilin esnetilmesi", "kekemelik" gibi hususlar postmodernist edebiyatın da alanı içinde tartışılagelen durumlardır. Bu hususlara ek olarak postmodernist edebiyatın önemli yöntemlerinden biri olan metinlerarasılık da Akın'ın şiirlerinde zengin bir kullanım alanına sahiptir.

2. *Dağdaki Emirler*'de Kullanılan Metinlerarası Teknikler

2.1. Parodi

Parodiye ilişkin ilk referans Aristotales'in (M.Ö. 384-322) *Poetika* adıyla bilinen eserinde yer alır. Burada sözü edilen Hegemon adlı bir erken dönem yazarı "parodia" adıyla bilinen türün kurucusu olarak kabul edilmektedir. Onun yazdığı cinsten parodia, destan türünün dilini ve ölçüsünü kullanan fakat hafif bir konuyu ele alan şiirleri içermektedir (Cebeci, 2017, s. 90). Yazın alanında ise *"bir metni başka bir amaç için kullanmak, ona yeni bir anlam yüklemek"* biçiminde tanımlanan parodi, metinlerarasılık bağlamında ana-metin ve gönderge-metin arasındaki ilişkinin konu düzleminde gerçekleşmesidir (Aktulum, 2000, s. 117-119).

Parodinin birden fazla biçimi vardır. En etkili parodi yöntemi ilk metne biçim olarak en yakın olan, onu kolayca akla getiren, ancak ondan anlam bakımından ayrılan parodidir. Bu nedenle yansılama genellikle tüm bir metni değil, metnin bir

bölümüne, tek bir dizeye hatta tek bir sözcüğe yönelik olarak yapılır (Aktulum, 2000, s. 117-119).

Enis Akın'ın, *Dağdaki Emirler* eserinde en çok kullandığı metinlerarası yöntemlerden biri parodidir. Özellikle dinî metinlere yönelik yapılan yansılamanın temelini mucizeler, ayetler ve dinî kıssalar oluşturur. Eserde parodinin en belirgin olduğu bölüm "4. hikâye: miraç (seninle bir gece sınırı aştık)" başlığını taşıyan kısımdır. Başlıktan da anlaşıldığı üzere Akın, burada Hz. Peygamberin miraç hadisesine alışageldik yaklaşımlardan farklı biçimde bir bakış getirir:

bir gece seninle sınırı aştık
devletin, aklın ve edebin
bir dağ ateşi başında bir gece
serserileri kırıp peygamberler yaptık (s. 20)[2]

Parodinin en önemli özelliklerinden biri birinci metni eleştirmeye yönelik bir amaç taşımasıdır. Dolayısıyla ilk metin ile ikinci metin arasında eleştirel ve mesafeli bir ilişki söz konusudur. İlk metnin yazılırken sıradanlaşması, basite indirgenmesi bir çeşit parodidir (Alpaslan, 2006, s. 141). Şair bu şiirde "dağ ateşi başında" "serserileri peygamberler yapmış" bir anlamda kutsal anlatıyı basite indirgeyerek sıradanlaştırmıştır.

Akın, yalnızca miraç hadisesine ve peygamberliğe değil aynı zamanda *Kur'an-ı Kerim*'de Şu'arâ Suresinde şairlerle ilgili olan ayetlere de gönderme yapar. Şu'arâ suresinde Kur'an'ın vahiy dışı kaynaklara dayandığını iddia eden müşriklere karşı onun bir vahiy eseri olduğu vurgulanır (Kur'an-ı Kerim, 26). Şairlerle ilgili olarak son dört ayet şöyledir:

"(224) Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar. (225, 226) Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. (227) Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah'ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir." (Kur'an-ı Kerim, 26/224-227)

Şair, bu ayetlere ilişkin olarak;

sana azgın uydular
ve kendi kanınla
ne şairsin her vadide şaşkın dolaşan
ne de seni sevenlerin kötülüğü seni kötü kıldı
insanlara yalan devrimler vaat ettin
uzun yoldan geldin ya da bir an öyle sandın (s. 21-22)

[2] Bu çalışmada Enis Akın'ın şiirlerinden yapılan alıntılar, Akın, Enis (2011). *Dağdaki emirler*. Pan Yayıncılık baskısına aittir.

mısralarıyla anlam ve yapıyı bozarak kutsal metni sıradanlaştırmaya yönelik bir amaç taşır. Miraç hadisesi çok az bir sürede Hz. Peygamberin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gitmesi, oradan göğe yükselmesi ve Allah'la konuşması vd. olayları kapsayan bir inanıştır. Burada "uzun yoldan gelmek ya da öyle sanmak", "yalan devrimler vaat etmek" gibi ifadeler alt metne yönelik eleştirel bakışı açıkça ortaya koyar.

Bakhtin, iki tür parodinin varlığından bahseder. İlki "dışadönük" edebî parodi olarak adlandırılan ve "hedef metne" yönelik bir "saldırı" niteliği taşıyan parodidir. Diğer parodide ise, parodi edilen söylemle bir tür "dayanışma hâli"nden bahsedilebilir. Bakhtin'in öne sürdüğü bu "ikiz"lik hal, parodisi yapılan metnin yeniden üretilmesi ile ilgili değil, çarptırılması ve yıkılması ile ilişkilidir (Cebeci, 2017, s. 94-95). Akın'ın yaptığı parodiye bakıldığında, Bakhtin'in bu düşüncelerine uyar nitelikte olduğu görülür. Örneğin İncil'in son bölümü olan Vahiy kısmında anlatılan bir takım olaylara ve kıyamet hadisesine yönelik yapılan parodi bu türdendir:

> *"(12-13) Bana sesleneni görmek için arkama döndüm. Döndüğümde yedi altın kandillik ve bunların ortasında, giysileri ayağına kadar uzanan, göğsüne altın kuşak sarınmış, insanoğluna benzer birini gördüm. (14) Başı, saçı ak yapağı gibi beyaz, kar gibi bembeyazdı. Gözleri alev alev yanan ateşti sanki. (15) Ayakları, ocakta kor haline gelmiş parlak tunca benziyordu. Sesi, gürül gürül akan suların sesi gibiydi."* (İncil, 1/12-15)

Bu hadiselere karşılık;

yarın ağzında yedi yaşlı adamın
yedi bin yıldan kalma bir kandil
yarın çağlayanları andıran sesler
konuşulacak sana (s. 20)

diyen şair, *"Tanrı'nın önünde duran yedi meleği gördüm. Onlara yedi borazan verildi. (…)Yedi melek ellerindeki yedi borazanı çalmaya hazırlandı."* (İncil, 8/2-6) ifadeleriyle başlayan kısımda anlatılan kıyamet hadisesini doğrudan inkâr eden bir tutum sergiler:

başlamayacak ve zelzele ve 7 melek ve yeddi eminler ve ellerinde
7 borazan, bunların hiçbiri yok, hiç ve biri, yok, olmayacak (s. 21)

Akın'ın şiirinde kutsal kitaplara yönelik parodilerin yanında, ideolojiye, siyasi iktidar ve söylemlere yönelik yansılama örnekleri de görülür. Okullarda öğrencilere okutulan "Andımız" yahut "Öğrenci Andı" olarak bilinen metne açıktan bir itiraz ediş vardır:

> *soğuk havada ve sıcak havada andımızı sevmiyorum, türk? -değilim, doğru? –değilim, çalışkan? –değilim, ama tanrıyı seviyorum ve tanrısızlığı da* (s. 39).

2.2. Pastiş

Pastiş, tıpkı türev ilişkisine dayanan açık metinlerarası biçimler olan parodi ve gülünç dönüştürüm gibi çoğunlukla postmodernist romanda kullanılan yöntemlerden biridir. Postmodernist romanda biyografi, otobiyografi, bilimsel metin gibi söylem alanlarına veya halk hikâyesi, masal, destan gibi türlere özgü üslup unsurlarını, söyleyiş biçimlerini temel üslup edinmek şeklinde kullanılır (Sazyek, 2015, s. 276). Dolayısıyla pastiş, bir metnin ya da türün biçemini taklit etmeye dönük bir metinlerarasılık tekniğidir. Ayrıca pastişte yazarın taklit ettiği metnin özelliklerini dizgeleştirmek, bazen onun özünü değiştirmek suretiyle yergisel ya da övgüsel amaçları öncelemek de vardır (Aktulum, 2000, s. 133-134).

Akın'ın şiirlerinde parodide olduğu gibi pastişte de büyük ölçüde işlediği malzeme kutsal metinlerden oluşur. *Dağdaki Emirler*'de çoğu kere pastiş ve parodi iç içe kullanılır. Bakara Suresinde geçen *"Deyin ki: "(136) Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."* (Kur'an-ı Kerim, 2/136) şeklindeki ayette sayılan peygamberleri aynı sıra ile "ve" bağlacı ile sıralar. Kitabın son cümlesi olan bu kısmı bir duanın sonu gibi *"ve rabbülâlemin (amin)"* şeklinde bitirir:

> *Ve cebraili ve mikaili ve israfili ve azraili ve ibrahimi ve ismaili ve ishakı ve yakubu ve rabbül âlemin (amin)* (s. 50).

Bu metin, söz konusu ayette "mâ ünzile ilâ ibrâhîme **ve** ismâîle **ve** ishâka **ve** ya'kûbe" şeklinde geçen peygamber isimlerinin aynı biçimde sıralanışıdır. Şair, pastişle kutsal metni sıradan bir hale getirmek ve onun hâkimiyetini tahrif etmeye yönelik bir girişimde bulunur. Akın, bir düzyazı formunda başlayan kitabın ilk satırlarına kutsal kitap söylemini taklit ederek başlar:

> *ve bir pazar günü tanrı köpeği yarattı ve köpek ot yedi ve koyunların arasında yaşadı ve insanlar köpeğin otlakları tükettiğini gördü ve köpeği tanrıya şikayete gittiler, otlaklarda ot tükendi, koyunlarımız aç, dediler, tanrı insanlara öfke duydu, o yeni gelendir, o devamdır, o eklenendir, dedi ve bunun üzerine köpeğin önüne et koyduk ve köpek insanların yemeğine ortak oldu ve insanların önünden ve arkasından yürüdü ve açlığın ve tokluğun arasında yaşadı ve tanrı o zaman insana şöyle sordu, siz açlığınızdan hiç mi ilham almazsınız, (…)* (s. 5)

Bu satırlarda *Kur'an-ı Kerim*'de geçen *"O yücedir, büyüktür", "O gökleri ve yeri yaratandır", "Öyle ise siz hiç düşünüp öğüt almaz mısınız?"* gibi ayetlere öykünülür. Burada pastiş yoluyla kutsal metinde hâkim olan düzen tersyüz edilmiş, anlam bütünlüğünün yerini de çok anlamlılık/anlam belirsizliği almıştır.

Akın'ın şiirlerindeki pastiş örnekleri yalnızca kutsal metinlerle sınırlı değildir. Şair, haber metni üslubundan da faydalanır. Söz konusu metin bir şiirden değil, aynı zamanda düzyazı formuyla bir haber metninden alınmış gibidir:

> *dokuz günlük kurban bayramı tatilinde alınan tüm önlemler ve yapılan tüm uyarılara rağmen yollar kan gölüne döndü ve emniyet ve jandarma bölgesinde meydana gelen kazalarda 160tan fazla kişi ölürken yaralı sayısı 870i geçti* (s. 40)

dedikten sonra şair *"ve bunu bizim emrimize veren allah tamamıyla bütün eksikliklerden arınmıştır ve biz herhalde ona döneceğiz, dediler"* (s. 40) diyerek kutsal kitap söylemini taklit ederek ayetleri ironik bir biçimde eleştirir.

Bunlara ek olarak Akın'ın şiirlerinde "milliyetçi (nasyonalizm anlamında) söyleme, Kemalist ideolojiye, dinî ve kültürel geleneğin gizemlileştirilmesine (mistifikasyon) dönük yergileri"nin (Kara, 2019, s. 103) pastiş yoluyla aktarıldığı örnekler görünür. "*Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.*" diye başlayan *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* metninin söylem biçimini taklit etmek suretiyle oluşturulan dizeler bu türden bir pastiş örneğidir:

> *ey türk merdiveni*
> *ey türk sandalyesi ve biberliği, bu son lokmada*
> *tanrı vardır ve tektir ve birinci vazifen*
> *evreni yıkıp baştan.*
>
> *ey türk gençliği, adam gibi sevişeceksin*
> *sevişeceksen, hazırolda duracaksın aşkta* (s. 19)

2.3. Alıntı-Gönderge

Bir metnin bir başka metindeki varlığını en somut şekilde görünür kılan, akla ilk gelen ve en sık karşılaşılan yöntem olan alıntı, metinlerarası ilişkilerin en açık biçiminde yapılanıdır. Çünkü metnin içinde ayraç ya da italik yazı gibi belirteçlerle açıkça gösterilir (Aktulum, 2000, s. 94-95). *Dağdaki Emirler*'de bu türden bir yöntem kullanımı görülmez. Akın, metni içinde düşüncesini ya da şiirini destekleyen alıntılara yer vermek yerine daha çok bir başka açık metinlerarası ilişki yöntemi olan göndergeyi kullanır.

Gönderge, bir metinden alıntı yapmadan, yapıtın başlığını ya da sanatçının adını anmakla yetinir. Daha geniş bir ifadeyle metinde bir türün, çağın, bir geleneğin, yazar adlarının, eser başlıklarının, roman, trajedi veya şiir kişisinin, kutsal kitapların, tarihî kişilerin adının anılması alıntısız göndergeleri işin içine dâhil eder (Aktulum, 2000, s. 102).

Dağdaki Emirler'de en sık görülen gönderge unsurlarından biri şairlerdir. Metin içinde bağlamla ilişkili olarak Akın, çağrışım dünyasını zenginleştirmek, anlam

evrenini genişletmek gibi amaçlarla farklı sanatçılara göndermelerde bulunur. Ayrıca verilen bu isimler, şairin sanat serüvenini daha iyi kavramak açısından bir ipucu imkânı olarak da değerlendirilebilir.

bu duvarlarda insana behçet necatigili hatırlatan bir şeyler var (s. 35)
ve seviyorum cemalle süreyayı ve ne demiş, demiş ki artık şiir kısa ve vurucu olmalı, ben cemalle süreyanın her sözünü sevmiyorum (s. 35)
erginle günçeyi seviyorum –başarısızlığın bir beyhudelik olmadığını bilen birisi- (s. 38)
(biri bu o'zatay tanrısını yerden kaldırmalı (s. 28)

Tarihî kişilikler de Akın'ın göndermelerde bulunduğu unsurlardandır. Bunu yaparken şair "cemalle süreyayı", "erginle günçeyi" örneklerinde olduğu gibi isim soy isim şeklinde anmak yerine farklı kişiliklermiş gibi "-le" eki getirerek gösterir:

mustafayı sevmiyorum kemali de, bence sevmiyorum, herkes bir gün bitmeli, mustafayla kemali sevmeyenleri de sevmiyorum, işte bu çok kişisel bir konu, osmanla şerefi seviyorum ama, mustafayla suphiyi seviyorum mesela, (s. 36)

Tarihî olaylar ve kişiler, dinî menkıbeler ve inançlar da şairin göndergeden yararlanarak kurduğu metinlerarası ilişkilerdendir. *"bizim davamız şahane olamayan bir gençlikle ilgilidir, dedim ve benim adım birdenbire kalpakkaya ibrahim"* (s. 32) dizeleri siyasi bir aktivist olan İbrahim Kaypakkaya'yı çağrıştırır. İbrahim adı ile gönderimde bulunulan bir başka isim de Hz. İbrahim'dir. *"İbrahimin bıçağı/ Onu iyi kullan sana verdiğim bu bıçağı/ Ve unutma gömleğine silmeyi/ Başlamış olan bitince"* (s. 49) mısraları Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etme hadisesini hatırlatır.

2.4. Anıştırma

Bir metne açık bir biçimde göndermede bulunmadan, bir kişi ya da nesne konusunda zihni uyarma biçimi olarak tanımlanan anıştırmada asıl olan telkindir. Dolayısıyla bir söz dizimi ile bir başka söz dizimi arasında belli bir algılamayı zorunlu kılar. Varlığını dışarıdan belirtecek herhangi bir bildiri olmadığı için anıştırmayı bulmak zordur (Aktulum, 2000, s. 109). Bir başka deyişle anıştırma, okuyucunun kültür birikimi ölçüsünde çözümü kolaylık ya da zorluk gösterebilen bir tekniktir.

Anıştırma kavramı Divan şiirindeki "telmih" sanatı ile benzerlik göstermektedir. Ancak telmih sanatının büyük ölçüde klişe bir yapıya sahip olmasına karşılık metinlerarasılık daha özgün bir yapıya sahip olmakla ondan ayrılır (Sazyek, 2015, s. 225).

Anıştırmanın çoğu zaman alıntı ile karşılaştırıldığını söyleyen Aktulum, anıştırmanın alıntının dolaylı biçimi olduğunu ifade eder. Metinlerarasılık ilişkilerinde sık kullanılan yöntemlerden biri olan anıştırma, alıntı gibi iki sözceyi yan yana getirmek yerine, üst üste koyar ve düz anlamın altından bir yan anlam

çıkarabilir. Ayrıca anıştırma, belli bir metni alıntıda olduğu gibi bütünüyle değil, kısmen, tam belirtmeden alıntılar (Aktulum, 2000, s. 113).

Dağdaki Emirler'de en sık kullanılan metinlerarasılık yöntemlerinden biri anıştırmadır. Kitap, ilk olarak başlığı ile dikkat çeker. Kitabın başlığına bakıldığında okuyucunun kültürel birikiminin izin verdiği ölçüde bir metinlerarasılık örneği olduğu fark edilir. Bilindiği üzere *Kur'an-ı Kerim* ve dağ imgesi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Hz. Peygambere ilk vahiy Hira Dağı'nda gelmiştir. Benzer ilişki Hz. Musa'nın yaratıcı ile konuştuğu ve *On Emir*'i aldığı Sina Dağı arasında da söz konusudur. Akın, dağ ve emir arasındaki bu ilişkilere bir anıştırmada bulunur. Dolayısıyla eserin adını oluşturan "dağ" ve "emir" kelimelerinde hem doğrudan Hz. Musa'ya verilen *On Emir*'e hem de bu emirlerin dağda vuku bulmalarına yönelik geniş bir çağrışım alanı söz konusudur. Ayrıca *"dile geldiler ve sinada ve şişhanede ve karmelde"* (s. 29) gibi mısralarda "sina" ve "karmel" gibi kutsal kitaplarda geçen dağ isimleri de bu yönde metinlerarasılığı öne çıkaran örneklerdir.

Akın'ın en çok anıştırdığı örnekler ise farklı şiirlere yöneliktir. *"terziler geldiler, gömlek terzileri, hepimizi büyüten ağacı kanıyla besleyen ata ateşten bir gömlek ölçmediler"* (s. 15) mısraları Turgut Uyar'ın *"Terziler geldiler, Ateş ve kan getirmediler./ Hüzünleri kan ve ateşti ama."*(Uyar, 2011, s. 225) mısralarını; *"ey demesini bilenleri sevmiyorum"* (s. 38) dizesi gene Uyar'ın *"çünkü ben ey derim ve severim ey demeyi bilenleri"* (Uyar, 2011, s. 342) dizesini anıştırır. Yine *"her biri denize dönmeye çalışan birer küçük yelkenli olarak alttaki şey ortadan kalkınca -fahişeleri tenzih ederim-"* (s. 27) dizeleri Osman Konuk'un *"huzurlu sebzeler, orospu çocukları!/ (orospuları ve çocukları tenzih ederim)"* (Konuk, 2012, s. 53) mısralarına; *"birinci vazifen celladına gülümsemektir, bunu bir."*(s. 36) dizesi, İsmet Özel'in *"Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Son Resmin Arkasındaki Satırlar"* (Özel, 2013, s. 231) şiirine anıştırma yoluyla yapılan metinlerarasılık örnekleridir.

Akın'ın yararlandığı bir başka anıştırma örneği İslam'da dinî bir temizlik yöntemi olan teyemmüme yöneliktir. Teyemmüm, kısaca "iki darp ve niyet" olarak bilinen ve suyun bulunmadığı ya da kullanıma uygun olmadığı durumlarda abdest görevi görmesi için yapılan bir uygulamadır. Elleri toprağa vurarak yüzü ve kolları sıvazlamak suretiyle yapılan bu olaya şair şöyle göndermede bulunur:

> *gömleğin yakasını çözdüm, yüzüğümü çıkardım, parmaklarımı açarak avcumu yere vurdum, sonra ellerimi birbirine çarptım ve yüzümü sıvazladım, ve sağıma baktım ve soluma baktım* (s. 20)

Sonuç

Bir metnin bir başka metin ile kurduğu ilişkiler esasına dayanan metinlerarasılık, postmodernist metinlerde kullanılan temel yöntemlerden biridir. Bu yöntemin metinler arasındaki ilişkilerin kurulma şekline bağlı olarak alıntı,

gönderge, gizli alıntı, anıştırma, alaycı dönüştürüm, parodi, pastiş gibi farklı uygulama biçimleri olduğu görülür.

Metinlerarasılık çoğunlukla postmodernist roman türünde kullanılmasıyla ön plana çıkarak bu yönüyle akademik çalışmalara konu edilse de şiir türünde de zengin çalışma alanı sunan konulardan biridir. Akın, bazen ele aldığı alt metnin hakikatini sarsmak, bazen şiirinin anlam alanını genişletmek, çağrışım dünyasını derinleştirmek gibi amaçlarla farklı alanlara ya da metinlere başvurmuştur. Enis Akın'ın *Dağdaki Emirler* adlı eseri, adından son dizesine kadar parodi, pastiş, anıştırma, gönderge gibi farklı metinlerarası tekniklerin kullanılarak meydana getirildiği bir kitaptır. Akın, kutsal kitap metinlerinden gazete haberlerine, dinî kıssalardan şairlere kadar geniş bir metinlerarası ilişkiler ağı kurmuştur. *Kur'an-ı Kerim* ve İncil'de anlatılan hadiseleri kendi metninde parodik bir yaklaşımla dönüştürmüş, parodinin tahrif edici ya da mevcut metni sorgulatmaya yönelik işlevinden yararlanmıştır. Aynı şekilde birincil metnin üslubunu taklit ederek metinlerarasılığın başat tekniklerinden biri olan pastiş örnekleri de bu kitabında fazlaca yer alır. Göndergeler, şairin okuyucuyu yönelttiği alanlar bakımından ve şiir evreni hakkında ipucu örnekler teşkil etmesi bağlamında önemlidir. Kapalı bir metinlerarası ilişki formu olan anıştırma yoluyla ise genellikle farklı şairlere göndermelerde bulunularak metnin kompozisyonu içinde yeniden inşa edilmiş ve metin çağrışım alanı bakımından zenginleşmiştir. Ayrıca birbirlerinden farklı disiplinlerde yer alan çeşitli metinlerle kurulan ilişkiler ağı deneysel arayışlar bağlamında şiir dilinin sınırlarını genişletme imkânı tanımıştır.

Kaynakça

Akın, Enis (2011). *Dağdaki emirler.* Pan Yayıncılık.

Akın, Enis (2019). *Bir erdem olarak kekeme Türk şiiri.* 2. bs. Ebabil Yayınları.

Aktulum, Kubilay (2000). *Metinlerarası ilişkiler.* 2. bs. Öteki Yayınevi.

Alpaslan Gökalp, G. Gonca (2006). Metinlerarası ilişkiler bağlamında cumhuriyet dönemi Türk şiirine genel bir bakış. Koç Yunus, Sağlam Serdar, Kelekçi Cahit (Ed.) *Hacettepe Üniversitesi 1. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri: 25-26 Mayıs 2006* (s.127-152).

Cebeci, Oğuz (2017). *Komik edebi türler parodi, satir, ironi*. 2. bs. İthaki Yayınları.

Durmaz, Kemal (1989). Enis Akın'ın şiirinde devrimci biçimin kırılgan uçları". *Edebiyat Dostları*. 29. 5-7.

İncil, https://incil.info/arama/vahiy+8, Erişim tarihi: Nisan 5, 2021.

Kara, Aydoğan (2019). *1990 sonrası Türk şiirinde gerçeklik algıları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kıran, Zeynel & Kıran, Ayşe (2007). *Yazınsal okuma süreçleri.* 3. bs. Seçkin Yayıncılık.

Konuk, Osman (2012). *Tehlikeli belki*. 2. bs. Profil Yayıncılık.

Koyuncu, İsa (2019). *Enis Akın*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/enis-akin.

Kur'an-ı Kerim (2011). Doç. Dr. Halil Altuntaş- Dr. Muzaffer Şahin (Haz.) 12. bs. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özel, İsmet (2013). *Erbain.* 2. bs. TİYO Yayıncılık.

Sazyek, Hakan (2015). *Roman terimleri sözlüğü.* 2. bs. Hece Yayınları.

Uyar, Turgut (2011). *Büyük saat.* 11. bs. Yapı Kredi Yayınları.

Ünal, Hayriye (2008). Enis Akın'la güzel boşluk üzerine. *Hece*. 142. 138-145.

Yalçın, Murat (Ed.) (2010). Akın, Enis. *Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi*. 3. bs. Yapı Kredi Yayınları.